

**SZÁLLÁSI ÁRPÁD:
SASS ISTVÁN (1822–1891) – PETŐFI ISKOLAPADTÁRSA ÉS
ORVOSDOKTOR BARÁTJA**

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai,
Gazda István vezetésével.**

A költő számtalanszor végigkövetett és még ugyanannyiszor megírásra váró életútjának vannak lapról lapra adott eligazító nevei, akiket sem a regényesített biográfiák, sem a pontosan behatárolt kritikai kiadások nem nélkülözhetnek. Sass István azon kevesek egyike, aki a költő érzékeny ösztönrel kiválasztott belső baráti köréhez maradt mindvégig tartozó. A forrásirodalomban oly gyakran megidézett rokonszenves Sass „Istók”-ról a megannyi illetékesebb Petőfi-kutató után nehezen mondhatnánk újdonságot. Csak portrékiegészítést, mert ez a megbízható barát – orvosként is volt valaki.

A tolnai Uz-Borjád Sass nevű kismemesi bérlőjének a fia tíz hónappal született korábban az akkor Szabadszálláson ugyancsak bérlősködéssel próbálkozó Petrovics mészáros fiánál. A két (egymást akkor még nem ismerő) apában az anyagi törekvésen kívül közös volt még a lutheránus hit. Így kerülhetett egyik fiú a sárközi közelségből, a másik a kiskunsági messzeségből a sióparti Sárszentlőrinc evangélikus grammatikai iskolájába. Pontosabban az egyetlen tanterem bal oldali harmadik padjába egymás mellé, 1831 őszén. A földpadlós osztályban egy szál maga tanárkodó Lehr Albert mellett a vallást sem akárki oktatta, hanem id. Balassa János, az előttük itt diákoskodó azonos nevű, később Pesten sebészstanár édesapja. A jó cimbora padtársak iskolai nekibuzdulásáról és a szabadidejükbeli közös kalandjaikról sokat megtudhatunk Sass István hiteles utófeljegyzéseiben. Dienes András megállapításával szólva: a költő sárszentlőrinci diákeletéről azért tudunk többet, mint Aszód kivételével bárhol másutt.

Két esztendő elmúltával szétváltak útjaik, de nem a barátságuk. Pár év múlva Sopronban ismét összefutottak: Sass István felsős diák – Orlai és Pákh társaságában –, Petrovics Sándor önkéntes katona. „Felpeckelven vékony nyakán ülő fejét, melyen a rövidre nyírott, s felálló sertéshaj – mely sötéten dörzsölve akárhányszor szikrázott is – beesett arc, fekete bőrszín, élénk két barna szem, mint régi ismerősök jelentkeztek előttem” – rajzolta le Sass a daguerrotipről ismert képet. Ez az arc rövidesen ijesztőbbé vált. A költő Horvátországban szerzett betegsége kiújult és 1841. február 23-án Sopronban fölmentették a szolgálat alól. Innét az obsitos ifjú országos vándorlása, Sass István pedig Pestre, Bécsbe, majd megint Pestre került medikusnak.

Legközelebb Pesten találkoztak. Illyés Gyula műfajokfeletti remek Petőfi-könyvében a negyvenes évek bontakozó költőjét oldalakra terjedő Sass-idézetekkel vetíti élénk, mert „a jószemű Sass a lélekbe is belát. Arról is kitűnő láttelepet készít.” Sőt a kamaszember kérő-kalandját a bankárlány Kappel Emiliával, és első tájékozódó tapogatózásait a pesti irodalmi életben. Ez a barátság közben a költészet számára is csodálatos értékeket kamatozott. Petőfi – mert ekkor már a legnagyobb költészetet jelentő név tulajdonosa – a borjádi Sassokat meglátogatva írta a ’Juhászlegény, szegény juhászlegény’ c., népdallá lett versét, s ott született a ’Magyar nemes’ és ’A négyökrös szekér’ is. Ismert, hogy a „Ne válasszunk

magunknak csillagot? Szólék én ábrándozva Erzsikéhez” – szó szerint történt gyönyörű verssoroknak Sass Erzsike (István húga) volt az ihletője.

Az egyre híresebb költő orvos barátja 1847-ben habilitált 'Az agykérgi szélütésről' c. orvostudori értekezéssel. Petőfi az újdonsült orvos barátját kérte meg a Vácott lakó szüleit meglátogatni. Vonattal mentek. „Anyja állapota fölötti aggodásának volt is alapja, mert az öreg nő gyenge szervezetét szenvedéseinek hosszú sora, a mellett, hogy idült tüdőhurutjától holta napjáig meg nem szabadulhatott, annyira megrendítette, hogy méltán lehetett félni, nincsen-e hátralevő életfonal a nagyon rövidre is szabva.” Egyelőre megnyugodva tértek vissza Pestre.

Sass doktor először a híres földi, Balassa tanár mellé került, de több vonzalmat érzett a belorvosláshoz. Így kötött ki Sauer tanár belgyógyászati kórodájában, 1848 itt érte a fiatal orvost.

A hadi helyzet alakulása rövidesen őt is táborba szólította. Petőfiről mindent tud, de nincs idejük találkozni. Öccse, Sass Károly erdői gazdász a tanúja a költő és Szendrey Júlia szerelmének. Az 1891-es 'Orvosi Hetilap' 50. számának névtelen nekrológírója és Szinnyi szerint is Sass István 1848-ban az esztergomi kórház igazgatója lett volna, azonban e sorok írójának minden lokálpatrióta buzgalma eddig eredménytelennek bizonyult, Sass doktor esztergomi működésének nyomát a helybeli levéltáros segítségével sem tudta megtalálni. (A szabadságharc alatt a kórház igazgatója az iratok szerint előbb Palkovics Károly, majd Feichtinger Sándor volt. Sass még az orvosi állományban sem szerepel.)

Az utolsó felvonásban, amikor Görgey lett a fővezér és Lumnitzer a főorvos, Sasst a hanyatló seregben találjuk. Világos után a tizenhárom tábornokkal és Lumnitzerrel együtt Aradra internálták. Október 6. után az orvosokat nagyrészt elengedték, de Sass István Duka Tivadarral és a szemész Gál Gusztávval együtt a legfőbb proscriptusok listáján szerepelt. Duka Angliába, Gál Törökországba emigrált, Sass pedig, aki mindenekül még a legjobb barátját is elveszítette, belhoni száműzetésbe ment a szülőföldi Ozorára. Fél év múlva herceg Esterházy uradalmi orvosnak hívta meg tamási birtokára. Másfél évtizedig maradt a tolnai cselédség egészségügyi mindenese, olykor állatorvosa is.

Bár a Bach-korszakban nem a szakmai publikálás volt elsősorban az érvényesülés bázisa, a meginduló 'Orvosi Hetilap' második évfolyamának 26. számában már a pusztából is hirt ad magáról. 'Az ebdüh (Hydrophobia) emberen', amely a megtörtént harapás után, „a dühanyag fölszívódása következtében hozatik létre”, Sass doktor szerint az egyik leggyakoribb betegség Magyarországon. A saját gyakorlatából öt halálos esetet közöl, 21 naptól 9 hónapig terjedő lappangási idővel. Legcélszerűbbnek a seb – Youatt szerinti – pokolkővel történő kiégetését tartja. Belsőleg megpróbálkozott mákonnyal és chloroform beszívattal, de csak kevés tüneti eredménnyel. Az 1862-es 'Hetilap'-ban a maláriával foglalkozik: 'Váltólázás senyv (Cachexia sub influxu malariae)', amelyet az ismeretlen miasma febrile okoz. Kiemeli a lép differenciáldiagnosztikai fontosságát. Terápia a kinin és a vas. Következő cikke a 'Hetilap'-ban 'A vérnyomás következményeiről szívbántalmaknál'. A lap egyik reprezentatív tanulmánya a keringés élet- és kórtani mechanizmusáról és annak klinikai következményeiről (billentyűhibák, cirrhosis cardiaca stb.), jelezvén, hogy az uradalmi puszták orvosa lépést tart az elmélettel. Az 1862-es termést egy tárca zárja le a szoptatásról. A következő évfolyamban már kevésbé ismert területekre téved: „A beszédszervek hűdése ép emlékezés mellett és így valószínűleg nem egy székhellyel az agyban”. Vita egy ideggyógyással, megalapozottság nélkül. 'A rásztkór fogalma és oktanáról' c. cikke lényegileg a „cum et sine materia”, azaz a genuin és szerzett epilepsziáról szól.

Tolnában felfigyeltek a pusztai publikálóra és 1865-ben kinevezték a vármegye főorvosává. Szekszárdra költözvén sem pihent a nehezen szerzett babérjain. Az egészségügyi 'Tanácsadó'-ban közli a 'Kanyaró vagy vereshimlő óvszabályai'-t (1866), a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Munkálataiban: 'A közegészségügy a társadalomban' c. ismertetését

(1875). Az Országos Közegészségügyi Tanács tagjává választotta. Szekszárdon egy írása jelent meg 1881-ben 'Az orvosi illedelemről'. Az orvosok között nem konvencionális illem formai betartását tartja fontosnak, hanem az igényességet önmagunkkal és kollégáinkkal szemben.

Amikor a szakmai-emberi tekintélye teljes volt, előrukkolt a nagy emlékekkel. Petőfi halálának 30. évfordulóján kezdte közölni a Pesti Hírlapban és a Pesti Naplóban 'Petőfi katonás életéről', a Honban 'Petőfi arczképének kérdéséhez', a Vasárnapi Ujságban egész sorozatot (Petőfi gyermekkoráról, Petőfi mint obsitos, Petőfi katonáskodása Sopronban, Látogatás az öreg Petőfiéknél, Petőfi mint Pönögei Kis Pál megérkezik Pestre, Petőfi megkéri Kappel Emiliát). Végül a Koszorúban 'Petőfi viszonyáról Szendrey Júliához'.

A fentiek forrásértékelését a Petőfi-irodalom már régen megtette, Sass doktort beiktatták az illetékesek hiteles tanúnak a nagy költő életébe, azaz inkább „csak” Sass Istvánt. Újabb megerősítésre ott nem szorul. Kiegészítési szándékunkat az elején azzal indokoltuk, hogy Sass István orvosnak is volt valaki.

Vagy még inkább: lehetett volna, ha Sauer tanár mellett van szerencséje maradni. De az akkora szaktekintély és részint lojális múlttal bíró, nem túl messzire elmerészkedő Sauer sem maradhatott a helyén, hát akkor egy köztudottan Petőfi-barát fiatal rebellis hogyan számíthatott volna korai rehabilitálásra? A mostoha körülmények közepette azonban megállotta a helyét; hű maradt korábbi önmagához, Petőfi post mortem barátságához, és vállalt kényszerrel a szülőföld Tolnához. Mindháromért tisztelet illeti. Ezzel a tudattal távozhatott örök nyugalomába Szekszárdon 1891-ben.

Végakarata szerint hazaszállították Borjádra a Sassok családi sírboltjába. Aki Petőfiről olvas, nevével biztosan találkozik, aki a régi 'Hetilap'-okat forgatja, ott sem ritka a felbukkanása.

Orvosként nem lehet célunk a saját jelentősége fölé magasítani, de a forrásirodalomból ismert Sass-portréhoz markáns vonalakat nyújt hosszú doktori ténykedése.